

lezing van ds.H.Smit over de christologie van Prof.Dr.H.Berkhof.

1. Bijlage vooraf: Opmerkelijke citaten uit Dr.H.Berkhof, Christelijk Geloof: 4e druk, blz 281-355.

1. Het zoonschap is een heilshistorisch begrip.....Hij is bij uitstek de gehoorzame en daarom geliefde Verbondspartner. (297/8)
2. Daarom is hier tussen Vader en Zoon niet alleen sprake van een verbonds-
verhouding, maar ook van een nieuwe oorsprongsverhouding, van een
nieuwe verbondsverhouding op grond van een unieke oorsprongsverhouding.
(298)
3. Het zoonschap van Jezus is naar zijn oorsprong en dus ook naar zijn re-
presentatieve kracht uniek. Maar naar zijn inhoud is het datgene waar-
toe de gehele mensheid via de verbondsweg van Israël geroepen is.(299)
4. Jezus is mens, de voleindigde verbondsmens, de Nieuwe Mens, de escha-
tologische mens. (302)
5. Er zijn dus in Jezus geen twee subjekten, maar zijn menselijke ik is tot
in zijn laatste uithoeken volkomen en uit vrije wil doordrongen van het
ik van God..... Deze vervulde verbondsverhouding betekent een nieuwe
vereniging van God en mens, ver boven onze eevaring en voorstelling uit.
(302)
6. In het NT wordt een andere taal gesproken (dan in de klassieke Chalce-
doninterpretatie, H.S.), ook en juist als het daar over de dubbele
zijnsstructuur van Jezus' persoon gaat. De beide structuren liggen daar
niet statisch op elkaar, maar historisch na elkaar. (304)
7. Maar in het Joodse en Hellenistische beelddenken wordt de categorie van
de preëxistentie aangewend (bv. op de Torah, de wijsheid, de mensenzoon)
om het goddelijk initiatief achter en de metahistorische geldigheid van
van deze fenomenen uit te drukken. Ook de nt-ische preëxistentieuit-
spraken bedoelen het goddelijk initiatief en de goddelijke condescentie
in het scheppen van Christus te verheerlijken. (304/5)
8. In deze mythische vorm (gangbaar in het toenmalige rabbijnse en helle-
nistische Jodendom) werd uitgedrukt (bv. in Coll.1:15,H.S.) wat wij in
het westerse denken een ideële preëxistentie zouden noemen: Gods eerste
en dominerende gedachte bij zijn scheppingsplan was Jezus de Zoon. (308)
9. Het waarschijnlijkste is daarom o.i., dat dit (de maagdelijke geboorte,
H.S.) een latere verrijking van de overlevering was, om concreet uit-
drukking te geven aan de belijdenis dat Jezus, de Zoon bij uitstek, niet
uit de empirische mensenwereld op komt, maar een nieuwe schepping is
die door de mens niet verwekt, alleen ontvangen kon worden. (308)
10. Het "choris hamartias" in Hebr.4:15 is in de Statenvertaling "zonder
zonde" en in die van het NBG "zonder te zondigen"; deze verandering
heeft alles te maken met een verschuiving van een ontologisch naar een
funktioneel denken! (315)
11. Zo werd in dat offer de nieuwe humaniteit die hij kwam brengen, pas vol-
tooid en ten volle geopenbaard. (315)
12. Maar de Zoon houdt de Vader en de mensen tot het einde toe vast, en zo
is het verbond niet ondergegaan maar volbracht. (317)

13. Daarin identificeert de bemiddelaar zich tot het uiterste met zijn en Gods vijanden, neemt hij de schuld geheel op zich en draagt hij haar weg, wist hij haar ten volle plaatsvervangend namens en voor de mensen uit. (319)
14. Maar de prijs van de radicale levensovergave aan God en de naaste, die wij weigeren te betalen voor onze redding en vernieuwing, wordt hier plaatsvervangend door de nieuwe mens betaald. Daarin wordt het geheim van de nieuwe en de ware humaniteit openbaar: levensbehoud door levensverlies, vrucht dragen door sterven. (319)
15. Inderdaad heeft niemand de macht om zijn schuld over te dragen. Maar Jezus heeft als de verbondsrepresentant blijkbaar de macht om onze schuld over te nemen. (321)
16. In het algemeen kan het trouwens aanbeveling verdienen om in onze tijd het sterven van Jezus niet primair en uitsluitend te interpreteren met de ons vreemde juridische en cultische begrippen van Paulus (zoals in de westerse theologie meestal geschiedt en geschiedde), maar met de johanneïsche begrippen van liefde gehoorzaamheid en verheerlijking (zoals hier gebeurt). (322)
17. Zelfs de vraag of God subject dan wel object van de verzoening is, kan dan niet meer zo worden gesteld. In Jezus geeft Hij de mens, in wie Hij ook zelf verzoening en vrede met de mensen krijgt. (323)
18. Met het vorige is al gezegd, dat de opstanding allereerst terugwerkende kracht heeft, als Goddelijke legitimatie van de levens- en stervensweg van Jezus. (325)
19. Het menszijn van Jezus wordt langs de weg van gehoorzaamheid en zelfovergave opgenomen in de sfeer van God, de sfeer van de "heerlijkheid" (hebr. "kabood"; gr. "doxa"), die tot dan toe de exclusieve sfeer van God was geweest. (327)
20. God is van nu af wezenlijk met de mens verbonden en in zijn God-zijn nooit meer los van de mens te denken. (237/8)
21. Zijn verheerlijking is de grond voor onze komende verheerlijking. De eenling is tegelijk de eersteling. (329)
22. In tussen is het zover nog niet. Wij leven "tussen de tijden". Onze representant is er niet meer en nog niet.... De opwekking maakt ons opgewekt, de opstanding opstandig. (330/1)
23.de geschiedenis na de opstanding is de tijd van de zich over de gehele aarde realiserende analogie van Christus' kruis en opstanding. (331)
24. Wat we hier aan de verhoogde Heer toeschrijven, moeten we krachtens de verbondsrealiteit, waarbinnen het geschiedt, ook aan God en ook aan de Geest toeschrijven. Het is met de aard van dit werkzame bondgenootschap gegeven, dat we van een drie-enig werk kunnen spreken. (331)
25. Lucas staat met dit verhaal (de hemelvaart, H.S.) alleen en ook met de neiging naar historiserende aanschouwelijk van de verhoging. (335)
26. Zoals het vorige hoofdstuk, over Israël uitmondde in de christologie (par.30) en daarmee naar dit hoofdstuk overleide, zo mondt dit christologische hoofdstuk uit in de pneumatologie en leidt het daarmee over naar wat in het vervolg van dit boek.....aan de orde zal komen. (336)
27. Deze naam (de heilige Geest, H.S.) drukt de actieve tegenwoordigheid van God uit. (338)

28. Door de prediking van wat God in hem (Jezus, H.S.) had gedaan, deden de mensen de ervaring op, dat God op een nieuwe en ongeëvenaarde wijze tegenwoordig en werkzaam was geworden. Zij herkenden daarin wat onder Israëel werd verwacht en constateerden dat de voor de eindtijd beloofde Geest nu inderdaad was "uitgestort" en tevens bezig was om de grenzen van Israëel naar de wereld toe te overschrijden. (338)
29. Jezus is de vrucht van de Geest en de Geest is de vrucht van Jezus. (341) Een verbinding van de beide lijnen vinden we in Joh.1:33. (342)
30. Jezus als de volstrekt gehoorzame verbondspartner is de gestalte van de Geest, roept de Geest naar de aarde toe en geeft doortocht aan de Geest. Van nu af aan is de werking van de Geest er als de coöperatie van de volstreekte verbondseenheid van God en Jezus, en van het nieuwe leven dat hij in die eenheid heeft bereikt voor ons. (344)
31. Zo gaat het dus in het werk dat de Geest vanuit Christus doet, om een twee-enig werk: vergeving en vernieuwing, of met de klassieke termen: rechtvaardiging en heiliging. (345)
32. In het NT is de Geest niet primair een institutaire of een innerlijke, maar een historische macht. (346)
33. Evenals de Zoon is ook de Geest op zijn beurt een wijze "eersteling" Het blijft bij aanlopen, bij een "klein begin". (347)
34. Zo blijkt het samen-gaan van de drie namen Vader - Zoon - Geest, of met gelijk recht: Vader - Geest - Zoon, de samenvattende beschrijving van het verbondsgebeuren te zijn..... De Vader is de goddelijke partner, de Zoon de menselijke representant, de Geest de band tussen beiden en tegelijk en daarom de band tussen de Zoon en de zonen die hij tot de Vader trekt. (348/9)
35. Wel blijven wij van drie-eenheid spreken (en niet van veel-eenheid), omdat ook de innigste menselijke relatie ermee de wezensafstand tot God en zijn Geest, en de oorsprongafstand tot de "eniggeboren Zoon" blijft veronderstellen. (349)
36. Zoals eeuwenlang een statische wezenstriniteit op grote afstand werd gehouden van de ervaringstriniteit , zo neigt men er nu toe om de wezenstriniteit op zulk een wijze met de openbaringstriniteit te laten samenvallen, dat in de geest van Hegel het proces van vernedering en verhoging zich in God zelf afspeelt. (355)

Corrigenda bij de lezing van Ds. H.Smit over Berkhof's Christologie

pag. 1	r. 19 v.b.	eevaring	moet zijn:	ervaring
	r. 21 v.o.	geldigheid ...		geldigheid van
	r. 19 v.o.	condescentie		condescendentie
	r. 16 v.o.	Coll.		Col.
	r. 15 v.o.	ideële		ideële
pag. 2	r. 22 v.o.	237/8		327/8
pag. 4	r. 25 v.b.	zien in twee		zien als potentialiteit in twee
	r. 28 v.b.	doorn God		door God
	r. 29 v.b.	206		260
pag. 5	r. 7 v.o.	als zij niet		als zij niet 66k
	r. 1 v.o.	wordt op		wordt op diverse
	r. 5/6 v.b.	(eniggeboren)		("eniggeboren")
	r. 6 v.b.	. C. 1)		. (C. 1)
	r. 12 v.b.	Hebr.1:2		<u>Hebr.1:2</u>
	r. 20 v.b.	zou het be		zou het
	r. 25 v.o.	Mt.27:40		<u>Mt.27:40</u>
pag. 6	r. 10 v.o.	B.		<u>b.</u>
	r. 8 v.b.	etisch van karakter		<u>ethisch</u> van karakter
	r. 27 v.b.	modiale		mondiale
	r. 22 v.o.	versterkingsnotitie		versterkingsnotie
	r. 16 v.o.	vooraf (Jezus geeft		vooraf (Jezus leeft en werkt uit zijn kracht) e Hij volgt ook weer op Jezus (Jezus geeft
pag. 7	r. 13 v.o.	vóór Christus		vóór Christus"
	r. 4 v.b.	"Amans"		"Amans"
	r. 30 v.o.	"natuurlijke		"natuurlijke"
	r. 24 v.o.	(Mt.21;37,41)		(<u>Mt.21;37,41</u>)
pag. 8	r. 18 v.o.	der aarde		der aarde"
	r. 30 v.o.	(HdA. 13:15)		(<u>HdA. 13:15</u>)
	r. 22 v.o.	(Joh.20:28)		(<u>Joh.20:28</u>)
pag. 9	r. 3 v.o.	oad gebaand		pad gebaand
	r. 7 v.b.	de òns		de mèn
	r. 23 v.b.	zou hier denken		zou hier kunnen denken
	r. 25 v.b.	Godheid		Gòdheid
	r. 26 v.b.	Zoonschap		Zònschap
pag. 10	r. 14 v.o.	bij een overgang		bij zijn overgang
	r. 11 v.b.	"welriekende" reuk		"welriekende reuk"
	r. 16 v.b.	gemeenschap mee op		gemeenschap met Jezus op
	r. 15 v.o.	Zoon en de zijnen"		Zoon en de zonen"
	r. 8 v.o.	Augustinus ziet ergens		Augustinus ziet
	r. 6/5 v.o.	"Band tussen beiden		"Band tussen beiden"
	r. 4 v.o.	conclusie		conclusie
	r. 2 v.o.	ons brengt tot		ons in feite brengt tot
r. 1 v.o.	een tamelijk misleidend		een misleidend	
	r. 23 v.o.	versubjectieerd		versubjectieerd

2. Samenvattende weergave

A. De persoon van Christus

1. Chalcedon opgegeven

De gereformeerde belijdenis omtrent de persoon van Christus wordt door Chalcedon bepaald. Zie Art. 19 NGB: "Wij geloven, dat de persoon van de Zoon door deze ontvangenis onafscheidelijk verenigd en verbonden is met de menselijke natuur, zodat er geen twee zonen van God en geen twee personen zijn, maar twee naturen in één persoon verenigd, waarbij elke natuur haar onderscheiden eigenschappen behoudt".

B stemt met deze belijdenis niet in. Het mens-zijn van Jezus zou bij deze opvatting zijn ik vinden in het goddelijke ik en daarmee zou volgens B het menselijke zijn, leven en werken van Jezus in een sfeer van onwerkelijkheid terecht komen, geheel tegen het evidente getuigenis van de evangeliën in! (303). Er is in Jezus één ik, het menselijke ik! Maar dat is geheel en uit vrije wil doordrongen van het ik van God. (C. 5). Men moet het oude concept van de "unio personalis" vervangen door dat van de vervulde verbonds-verhouding (302).

2. Jezus als Gods nieuwe scheppingsinzet

Men heeft het B zeer kwalijk genomen, dat hij van een nieuwe schepping en van een unieke oorsprongsverhouding spreekt (C. 2). Behoort Jezus zo nog wel tot ons mensen en tot onze menselijke geschiedenis? We moeten trachten B's bedoeling te verstaan.

Jezus is écht mens, maar dan als de voleindigde Verbondsmens, de Nieuwe Mens, de eschatologische mens (C. 4). Nu zou men (a) de geschápen mens kunnen zien in twee richtingen, (b) de zondige mens als verwerkelijking van de potentialiteit in de verkeerde richting, (c) Israëls geschiedenis als een Proeftuin-projekt van God, dat ons in zijn negatieve resultaat laat zien, dat de doorn God bedoelde humaniteit niet is bereikt en van ons uit onbereikbaar moet worden geacht (206). De konklusie moet dan zijn, dat het tot de mens-naar-Gods-bedoeling niet komen kan zonder een nieuwe inzet van God zelf. Nadere informatie kan en wil B niet geven. Het verhaal van de "maagdelijke geboorte" is niet historisch te achten, maar te waarderen in zijn bedoeling, daar het ons wil voorhouden de noodzaak en de werkelijkheid van een nieuw scheppend ingrijpen van God (C. 9).

3. Jezus' weg naar kruis en heerlijkheid

Het is niet gemakkelijk B's visie op Jezus als de eschatologische mens in overeenstemming te brengen met het feit dat hij in een herinterpretatie van Chalcedon een na-elkaar van de menselijke en de goddelijke natuur poneert. Is zulk een gigantische elevatie mogelijk binnen het ene kader van de eschatologische mens? (C. 6). Nu is het opvallend dat B in een uitleg van Joh. 13:31 het begrip "verheerlijking" in connectie brengt met de liefde Gods die juist in haar uiterste neerdaling (het kruis) haar hoogtepunt bereikt (317), terwijl hij anderzijds Gods "doxa" toekent als de eigen sfeer van God in zijn goddelijke hoogheid. God is eerst ten volle met Jezus verenigd in zijn neerdaling, terwijl Hij Jezus daarna optrekt in zijn eigen goddelijke sfeer (C. 19).

Voor zijn verheffingsgedachte beroept B zich op typische "installatieteksten als HdA. 2:36, Rom. 1:3-4, Over Jezus' delen in Gods "doxa" drukt B zich in sterke bewoordingen uit: "God is van nu af wezenlijk met de mens verbonden en in zijn God-zijn nooit meer los van de mens te denken" (C. 20). Men stelt hier toch een ver strekkende vraag: Heeft deze uitspraak gezien de vele malen dat B al over Gods "wezenlijke" betrokkenheid bij zijn openbaring en verbond gesproken heeft, nog wel zin als zij niet óntisch is bedoeld? Jezus wordt niet God, volgens B. Maar wordt hij niet - om een wiskundig beeld te gebruiken - het tweede brandpunt in de ellips van het leven en werken van God?

4. Hermeneutisch-exegetische verantwoording

B's opvatting brengt bepaalde problemen met zich mee. In het kort:

a. Jezus wordt "Zoon van God" genaamd; b. Aan Jezus Christus wordt op

plaatsen preëxistentie toegekend; c. Diverse teksten spreken van de betrokkenheid van Jezus bij het scheppingswerk van God. B stelt de volgende oplossingen voor: a. Het "Zoonschap" dient heilshistorisch te worden verklaard - als een doortrekken van de lijn van bv. Ps. 2:7 (de koning); Hos. 11:1 (Israël), waarbij Jezus dan wel wordt gezien als de Zoon (enig-geboren), in wie Gods verbondsbedoeling eindelijk wordt gerealiseerd. C. 1); b. B wijst op het in het Jodendom en in het Hellenisme bestaande gebruik om aan fenomenen, die men van goddelijke oorsprong en goddelijk gezag achtte, (persoonlijke) preëxistentie toe te schrijven (Gods Woord, Torah, Wijsheid; de "divus augustus"). Het feit, dat men aan Jezus het gezag van God en de oorsprong uit God toekende, heeft ook Hem de persoonlijke preëxistentie bezorgd (C. 7); c. Op plaatsen als 1 Kor. 8:6 en Hebr. 1:2 past B het begrip "ideële preëxistentie" toe: Daar in Jezus' vervulde humaniteit aan het licht trad wat God met de schepping uiteindelijk bedoelde, kan men stellen, dat Jezus als bouwplan en doelstelling bij God present was toen God het scheppingswerk verrichtte (C. 8).

B. Het werk van Christus

1. Verwerkelijking van het verbond

In Jezus' verheerlijking komt uit, "dat het zolang mislukte verbond tussen God en mens nu in één mens voor eeuwig is gelukt". (328). Men zou het beeld kunnen gebruiken van de bouw van een brug, waarbij na vele stakingen van het werk eindelijk de overkant wordt bereikt. Nu ligt de verbinding van de beide oevers er voorgoed! Eindelijk is het verbond gerealiseerd!

2. De weg van het tarwegraan

Jezus moet ontdekken, dat de weg van de liefdevolle toewijding aan God en aan de mensen niet rechtstreeks naar het beoogde doel kan voeren (317). De wet en de weg van het tarwegraan wordt Hem meer en meer duidelijk. Zijn vasthouden aan God terwille van de mensen en aan de mensen terwille van God kan slechts in zijn sterven vervuld en volëindigd worden! (C. 11, 12). Ter verduidelijking zou ik willen wijzen op de steeds weer op Jezus aankomende verzoeking om God los te laten (en daarmee in feite ook de mensen) of om de mensen los te laten (en daarmee ten diepste ook God) en zo het verbond te doen mislukken: Joh. 6:15 (een koninkrijk "naar de mens"); Mt. 26:52-53 (zelf-redding door het zwaard); Mt. 27:40 (verzeking van het kruis). Voleindigde trouw leidt in de dood; de dood is de vervulling van de trouw naar beide zijden (God en de mensen).

3. De verzoening

B sproekt van schuld dragen, schuld uitwissen, plaatsvervanging (C. 13). Het vasthouden van God en van de mensen leidt tot de dood van Jezus en vindt in die dood zijn volle uitwerking en bevestiging. Hij sterft onder de last van het verschrikkelijke conflict tussen de heilige God en de zondige mensen! Hij sterft de dood van de zondaren. Hij draagt en betaalt hun schuld!

4. De voorliefde voor Johannes

B preferert de begrippen liefde, gehoorzaamheid en verheerlijking boven de juridische en cultische begrippen van Paulus (C. 16). In dit verband noteren we enkele andere elementen uit B's beschouwingen: a. Zijn bezwaar om in verband met Jezus' sterven van "godverlatenheid" te spreken (318); B. Zijn reserve ten aanzien van het begrip "straf" (321/2).

Ook hier is het sterven van Jezus de openbaring van de radicaliteit en de totaliteit van zijn zelfovergave in de gehoorzaamheid aan het liefdegebod met zijn dubbele gerichtheid. Men zou kunnen verwijzen naar het opmerkelijke woord "telos" in Joh. 13:1. In deze totale liefdegehoorzaamheid ontvangt God zijn verheerlijking. Nu God deze volkomen overgave ontvangen heeft, is de weg vrij voor de genade en de vrede voor hen die in Jezus als hun representant begroepen zijn (C. 15).

5. Tussentijdse samenvatting

In B's beschouwingen over het lijden en sterven van Christus zijn enkele

lijnen aan te wijzen:

Het motief van voleinding der liefde-gehoorzaamheid en van vervulde verwerkelijking van het verbond prevaleert boven dat van het dragen van de zondestraf.

Een duidelijk tegenover van Jezus ten aanzien van God als de heilige Rechter ontbreekt in feite - denk aan B's bezwaar tegen de term "god-verlaterheid".

B's beschouwingen zijn in hoofdzaak etisch van karakter, terwijl de klassieke satisfactieleer op de achtergrond geraakt.

6. Eénling en Eersteling

Jezus is onze representant. Ook in zijn heerlijkheid. Wat allereerst exclusief aan Hem wordt toegeschreven is toch ook bedoeld als belofte aan ons. Ons komt toe: het zoonschap (Mt. 5:45); de opstanding (Rom 6:4); de verhoging (Ef. 2:6); de goddelijke natuur (!) (2 Pt. 1:4). (305; C. 21)

7. Voorspraak bij de Vader en Garant van het verbond (332/3)-

8. De zin van de geschiedenis

B spreekt van de zich realiserende analogie van Christus' kruis en opstanding. (C. 23; H. Berkhof, "Christus de zin der geschiedenis", 75, 94). Krachtens zijn overwinning en verhoging is Christus' liefde de grote macht in de geschiedenis geworden. Zij brengt een dubbele beweging tot stand. Enerzijds vind de opstanding haar uitwerking en analogie in de heiliging van mensen en structuren met als culminatie onze opstanding en verheerlijking. Anderzijds vindt het kruis zijn analogie door het optreden van vijandschap, vervolging, afval met als culminatie het optreden van de totalitaire modiale macht van de antichrist. In dit alles zien we Christus, de Verhoogde en tegelijk "het Lam staande als geslacht" (Openb. 5:6), als middelpunt, draagkracht en richtingbepaler van het gebeuren. ("Christus de zin der geschiedenis" - passim; 332).

C. De Heilige Geest en zijn werk

Als ik het derde hoofdstuk van deze weergave wijd aan de Heilige Geest, dan komt daarin naast de weergave al een stuk kritiek mee. De nadruk op de Heilige Geest is bij mij veel sterker dan bij B, die de Geest opneemt in één van de vele paragrafen van het hoofdstuk "Jezus de Zoon". Bij B is de Geest niet een van God de Vader te onderscheiden persoon, maar meer een vorsterkingsnotitie bij: God in zijn toewending, de relatie tussen de Vader en Jezus, de eenheid van God en Jezus in haar werking naar ons toe.

1. De Geest en Jezus

Zie Joh. 1:33 "Op wie gij de Geest ziet needaalen en op Hem blijven, deze is het, die met de Heilige Geest doopt". Hier gaat de Geest aan Jezus vooraf (Jezus geeft Hem, doopt met Hem). Voor B een goede reden om "Geest" weer heilshistorisch te verklaren: God geeft de Christus eerst en gaat dan ook weer van diens volbrachte werk uit! Een voortschrijding van "God vóór Christus naar" "God in Christus". (C. 29). Hiermee is de gedachte van de "tweede en derde persoon in Gods trinitarisch wezen" vervallen volgens B (341).

2. Historische macht

Bij Rome krijgt de Heilige Geest gestalte (en wordt Hij gevangen) in het Kerkinstituut met zijn Leergezag. Bij het Piëtisme wordt zijn werking beperkt tot de bekering en vroomheid van het individu als innerlijk gebeuren. B wil erop wijzen dat dit tekort doet aan de kracht van de volstreckte verbondenheid van God en Jezus, waardoor Christus wordt gesteld tot de zin der geschiedenis (C. 32; boven B (8)).

3. De triniteit

De vader als goddelijke partner, de Zoon als menselijke representant, de Geest als band tussen beiden en tegelijk en daarom de band tussen de Zoon

en de zonen (C. 34). Het woord "representant" (wij "in Christus begrepen") maakt duidelijk, dat de Geest-band naar binnen (Vader-Zoon) tegelijk de band naar ons toe impliceert. Opmerkelijk is de overeenkomst met Augustinus, die Vader en Zoon tekent als "Amans" en "Quod amatur" en de Geest als "Amor". Telkens blijkt het diffuus karakter van B's spreken over de Geest, die nu eens God is (in zijn toewending, in zijn verbondenheid met Christus) en dan weer van God geabstraheerd wordt als "de band tussen" Vader en Zoon. De klassieke triniteitsleer is verlaten! Heeft B het recht van triniteit te spreken. Is de Geest de Derde of is Hij alleen maar "3" in de betekenis van "1+2"?

4. Hegel en de triniteit

Systeem à la Hegel: De Vader objectiveert en vereindigt zich in de Zoon. In de dood van de Zoon wordt de eendigheid opgeheven (in de zin van vernietiging en van elevatie). In de Geest wordt de grote synthese aanschouwd: De Vader als Ik; de Zoon als Gij; de Geest als.....wij! In dit dialectische systeem is het menselijke gebeuren en lijden een fase in de geschiedenis van God. In het lijden van de mens Jezus lijdt God; in zijn sterven sterft God. Volgens dit systeem is het conflict tussen Modernisme en Othodoxie eigenlijk tragisch. Men heeft de dialectische verzoening niet gezien en zich op statische grootheden vastgelegd! (C. 36).

3. Summiere kritiek

1. Bezwaar tegen Chalcedon

In feite stelt B, dat een goddelijk Persoon de menselijke natuur onmogelijk kan aannemen, omdat de goddelijke oneindigheid en onsterfelijkheid de menselijke beperktheid en het menselijke sterven tot iets oneigenlijks en onwerklijks zouden maken. Jezus's mensheid zou oplossen in een docetische wolk!

a. Eigenlijk wordt hier gedacht in een plat concurrentievlak: God wordt opgesloten in de sfeer van "bovennatuurlijkheid", welke scherp wordt afgegrensd(!) van onze "natuurlijke" sfeer. In feite een loochening van de oneindigheid en alomtegenwoordigheid van God, waarin men met de mond roemt!

b. De bijbel laat ons God op een andere wijze zien. Enkele notities:

Petrus stelt, dat Jezus "naar de bepaalde raad en voorkennis van God is overgeleverd" (HdA. 2:23). Christus laat zien hoe schokkend het is voor de heer van de wijngaard, dat de pachters zelfs zijn zoon niet ontzien; en hoe zijn toorn heel werkelijk en gedateerd ontbrandt (Mt. 21:37,41), terwijl tegelijk weer wordt gesteld, dat hierin de oude profetie vervuld wordt (42). De God van raad, voorkennis en voorzeggings verstaat het heel werkelijk en reëel in de geschiedenis met ons op te lopen en te ageren en te reageren op een ons zeer vertrouwde wijze, hier en nú!

De schrift leert, dat God "uit zijn woonplaats ziet naar alle bewoners der aarde (ps. 33:14). Zij vertelt ook, dat God neerdaalt, omdat Hij "wil weten" hoe het met Sodom en Gomorra gesteld is (Gen. 18:21). Dat benadert toch wel ons "aan den lijve ondervinden". De God die van verre weet en doorgrondt, kan en wil op een ons zeer vertrouwde wijze ervaring opdoen van de situatie. Ook in deze zeer negatieve context onderkennen we nog hoe reëel en werkelijk God het verbond bedoeld heeft.

Het was voor God geen neerdaling in de oneigenlijkheid maar juist een hoogtepunt in het verbondsverkeer om in "onze" tijd en in "ons" tempo "in de hof te wandelen in de avondkoelte" met Adam bij Zich (Gen. 3:8).

De God van raad, voorzeggings, voorkennis en doorgronding verstaat het om werkelijk met ons op te lopen en te ageren en te reageren op een ons vertrouwde wijze en binnen "ons" coördinatenstelsel!

Als men deze dingen overwoegt, dan erkent men de reële vleeswording van het Woord, dat God was en is en blijft, als een groot wonder. Maar men vindt haar niet ongerijmd of onmogelijk!

2. Jezus als Gods nieuwe scheppingsinzet

B spreekt van Gods nieuwe scheppingsinzet en van de unieke oorsprongsrelatie tussen God en Jezus. Enkele opmerkingen:

a. Nu B de maagdelijke geboorte niet als feit aanvaardt, blijft zijn beoelening duister. In de beschrijving die hij van Jezus geeft, zou men met de uitdrukking "vervulde verbondsverhouding" kunnen volstaan (C. 5). Nu stelt B, dat de unieke oorsprongsrelatie als de grond voor de vervulde verbondsverhouding moet worden gezien. Dat heldert weinig op, omdat niet duidelijk wordt wat er dan concreet als "grond" geschapen is! Moeten we denken aan volmaaktheid en zondeloosheid? Maar B spreekt juist liever van "functionele impeccantia" dan van "substantiële impeccabilitas". Typisch empiristisch heeft hij een duidelijke voorkeur voor "zondeloosheid als levensstypering achteraf!" (315). Hoe kan men in zulk een vrees voor al het ontische nog zinnig van schepping spreken als "grond" voor de verbondsrelatie?

b. Ik vermoed, dat B de unieke oorsprongsrelatie en daarin Jezus' oorsprong-uit-God broodnodig heeft om de unieke en centrale plaats van Jezus in Gods verlossingswerk en in ons geloof te kunnen handhaven en de gedachte te voorkómen dat Jezus ons alléén maar "ver vooruit" is! Tussen de regels door onderkennen we diverse malen, hoe de unieke oorsprongsrelatie Jezus' bedreigde uniciteit moet verdedigen! (C. 3; C. 35).

3. Jezus' verheffing in Gods eigen doxa-sfeer

Bij de gedachte dat de mens Jezus ten volle gaat delen in de goddelijke glorie wil ik een enkele aantekening maken:

a. We mogen stellen, dat Petrus met name geroepen en verhoogd is tot een zeer bijzonder medewerkerschap Gods! Op een buitengewone wijze verricht hij wonderen en tekenen die de werkelijkheid en de komst van Gods Koninkrijk aanwijzen; door een engel wordt juist hij aangewezen als degene, die het verlossende Woord Gods zal mogen spreken (HdA. 5:15 (!) HdA. 10:5).

Bij deze zelfde Petrus zien we de besliste weigering om ook maar voor één moment in de plaats van God te gaan staan of om als "adres" van God te fungeren, als Cornelius met zijn huldebewijs komt (HdA. 10:25): "Sta op, ik ben zelf ook een mens". Bij Paulus in een ander verband een soortgelijke reactie (HdA. 13:15). De diepe en strakke lijn van het eerste en tweede gebod wordt vastgehouden en doorgetrokken. Hoezeer God ook mensen kan roepen en verhogen...."geef Gods de eer!".

Kan men serieus stellen, dat God aan de "vervulde verbondsmens" dispensatie zou verlenen van deze grondwet van het verbond? Zou dan het verbond niet eerder opgeheven worden dan vervuld?

Toch lezen we, dat Jezus de "proskunèsis" van de vrouwen aanvaardt (Mt. 28:10), alsmede de belijdenis van Thomas "Mijn Here en mijn God" (Joh. 20:28). B erkent zelf ook, dat Jezus "vanwege zijn innige vereniging met God een enkele maal "God" genoemd wordt....(Joh. 20:28; Tit. 2:13; I Joh. 5:20)".

Maar wijst de Schrift de vergoddelijking van een mens niet als goddeloos af, ook als zij maar een enkele keer plaatsvindt. Er is een eenvoudige conclusie: Jezus wordt God genoemd en als God bejegend, omdat Hij God is. Anders zou de Schrift gebroken worden!

b. Wijsgerig bekeken acht ik de vraag zinvol of Hegel (zie boven onder 2C (4)) wel zo ver verwijderd is van het toneel! Wij stelden hierboven dat het verbond toch niet opgeheven moet worden, maar vervuld. Het is opmerkelijk, dat dit dilemma voor Hegel niet bestaan kan! In Hegels dialectiek is het zo dat oneindig en eindig elkaar logisch en ontisch (!) veronderstellen en oproepen. Vanuit de tegenstelling komt het tot de synthese. In dit denksysteem is er voor het toekennen van goddelijke attributen aan een verhoogde mens geen enkel probleem! De "wezenlijke vereniging" van God en mens, die er "van nu aan is" - (C. 20) - doet mij sterk denken aan Hegels synthese. Hoewel B geen Hegeliaan is, mag men toch vragen, waarom hij de vlees- wording van God onmogelijk en de ver-goddelijking van de mens eigenlijk zo eenvoudig weet te verwerken. Is het systeem van these-antithese-synthese daar helemaal vreemd aan? Heeft Hegel toch niet een oad gebaad?

4. Jezus' Zoonschap

a. Ik geloof niet, dat we aan Jezus' Zoonschap heilshistorische zin moe-

ten ontzeggen. Ik wijs op Mt. 2:15 met het citaat uit Hos. 11:1;.... op Mt. 16:16 met de juxtapositie van "Christus" en "Zoon van God";... ..op een m.i. parallel gegeven in Joh. 10:34-36, waar Jezus de ambtstitel "goden" (naar Ps. 82:6) als het ware als opstap gebruikt om de aanval op zijn Zoonschap te pareren.

Ook geloof ik niet, dat we Jezus' Zoonschap angstvallig moeten afgrenzen van een "unieke oorsprongsrelatie" tussen de Vader en de òns Jezus, als we die relatie dan maar betrekken op het feit van zijn ontvangenis uit de Heilige Geest. Zie Luc. 1:35.

De juiste vraag is, of het hier genoemde niet gedragen en omvat wordt en moet worden door het Zoonschap in de wonderlijk-directe zin, zoals deze bijvoorbeeld door de Belijdenis van Nicea verwoord wordt. Deze combinatie-gedachte is niet ongerijmd. Men zou zelfs kunnen verwijzen naar onze menselijke verhoudingen: "Mijn beste vertegenwoordiger is toch maar mijn eigen zoon!".

b. B maakt het ons moeilijk, omdat hij vele teksten, die aan Jezus de Zoon een unieke positie toekennen, van betrekking acht op de door hem geponeerde "unieke oorsprongsrelatie + verbondsrelatie". Zo komt hij gereed met de term "eniggeboren" (bv. Joh. 3:16), met het onderscheid dat Jezus maakt tussen "mijn Vader" en "uw Vader" (Joh. 20:17). Hier blijkt dat "Gods nieuwe scheppingsinzet" aan B's theologie een compromiskarakter geeft: Jezus als niet meer dan mens + Jezus in unieke positie + Jezus als voorwerp van geloof! Je zou hier denken aan een vloeibaar gemaakt Arianisme.

Een andere moeilijkheid is, dat het hier nu niet gaat om bewijzen van Jezus' Godheid. Het is theoretisch mogelijk deze te belijden en tóch vol te houden, dat Jezus' Zoonschap uitsluitend zijn betekenis ontleent aan zijn geboorte-als-mens uit de Maagd Maria uit kracht van de ontvangenis uit de Heilige Geest.

c. We moeten het zoeken in gegevens, die in directe zin de unieke betekenis van de relatie Vader ~ Zoon aangeven, die voorts vanuit deze relatie concluderen tot een exclusieve wederzijdse kennis en kenbaarheid en tot een exclusief vermogen tot openbaring. Ik denk aan teksten als Mt. 11:27; Joh. 1:18.....

5. Het probleem van de preëxistentie

Ook hierover een enkele opmerking:

a. Allereerst dient men nuchter te stellen, dat B's beschouwingen op dit onderdeel louter defensieve betekenis hebben. Zijn vraag is in feite: Als ik een reële persoonlijke preëxistentie afwijs, hoe kom ik dan klaar met de preëxistentieteksten? Ik heb het volste recht te vragen: Is er in die teksten ook maar iets aan te wijzen, dat de opvatting van een reële persoonlijke preëxistentie zou verbieden? Daarop heeft B nergens geantwoord!

b. Een enkele nadere toespitsing wil ik daaraan toevoegen. In verband met Phil. 2:5-11. Het komt me voor, dat de toekenning van de preëxistentie aan een mens, die "toen" en "daar" geboren is, een bepaald literair genre vereist, dat in de gewone praattaal niet kan en niet behoeft te landen: het lyrisch-episch-poëtische genre! Maar in Phil. 5:11 evv. wordt op een uitermate realistisch-nuchtere wijze "de gezindheid welke in Christus Jezus was" bij een overgang uit de preëxistentie naar onze menselijke geschiedenis tot een voorbeeld gesteld voor de geadresseerden! Nu kan men natuurlijk ook nog stellen, dat de preëxistentietoekenning "in een verder stadium" ook wilsbeslissing en gezindheid in concreto gaat inhouden. Maar dan behoort ons geduld op te zijn. Paulus wordt dan niet meer verklaard, maar wèg-verklaard. Hij behoort voor ons als briefschrijver het "eindpunt" te zijn!

6. Het werk van de verzoening

a. Allereerst wil ik elementen opnoemen, die m.i. te waarderen zijn. Het voltooiingsmotief verdient de aandacht. De haast, waarmee de Geest Jezus de woestijn inleidt om verzocht te worden door de duivel (Mt. 4:1), wijst tóch wel op het geweldige verlangen van God naar de werkelijkheid van de verbondsgehoorzaamheid (en daarmee het verbond zelf) na de grote mislukkingen van Adam en (met name) van Israël-in-de-woestijn. Ook voor de

verzoening is het voltooiingsmotief van een werkelijke betekenis - als element! Is God niet bereid de goddeloze steden te sparen "als daar tien rechtvaardigen worden gevonden"? (Gen. 18:32)

Van belang acht ik ook de ethische beklemtoning. Een uitsluitende aandacht voor het schuldbetalingsmotief met zijn sterk-financiële uitwerking sluit onze ogen wel eens voor het feit, dat Petrus niet voor niets het "kostbare bloed van Christus" in scherp contrast zet met "vergankelijke dingen, zilver of goud" (1 Pt. 1:18-19). Dat het God niet maar om een "kwantum lijden" ging, was van meet af duidelijk uit de eis, dat het offerdier rein en zonder gebreken zou zijn! Hoogste liefde en vervulde gehoorzaamheid geven aan Christus' offer zijn "welriekende" reuk (Ef. 5:2). Zoals men ook omgekeerd moet zeggen, dat liefde en gehoorzaamheid krachten der verzoening kunnen zijn vanwege hun vervulling in het offer.

b. Wat mij zeer onjuist voorkomt is het feit, dat B God nergens plaatst in een rechterlijk tegenover ten aanzien van Jezus. God trekt in verbondsgemeenschap mee op naar de vervulling. Daarmee krijgt de rol van de Vader een merkwaardige indirecte, passief-receptieve kleur!

Het directe initiatief van God, het straf-element en het rechterlijk "tegenover" moet worden beklemtoond. Het is God, die "Hem voor ons tot zonde heeft gemaakt" (2 Kor. 5:21). Het is God, die "het bloed op het altaar heeft gegeven om verzoening over uw zielen te doen" (Lev. 17:11).

Het rechterlijke "tegenover" komt zeer duidelijk aan de dag in het vierde kruiswoord (Mt. 27:46). B verworpt deze opvatting. Hij stelt, dat in het citeren van Ps. 22:2 de gehele psalm is meebedoeld en dat we daarom te doen hebben met de worsteling van Christus om vanuit de aanvechting tot nieuw vertrouwen te komen (318).

Ik ben van mening, dat we het citaat uit Ps 22:2 als zeer reëel moeten opvatten en dat het vervolg van de psalm aanwezig is in Jezus' geloof, dat hier in volstreekte zin "het bewijs is der dingen die men niet ziet" (Hebr. 11:1; vgl. ook 12:2).

7. Christus als de zin der geschiedenis

Dit gedeelte is dermate een hoofdstuk op zichzelf, dat ik me beperk tpt een enkele notitie. Toen ik in de typering - (2 B (8)) - de uitdrukking "middelpunt" gebruikte, realiseerde ik me, dat deze een cirkel suggereert en zo in zekere zin afbrouk doet aan ons lineaire geschiedenis-besef. Ik geloof dat het heel gezond is deze "cirkelnotie" als corrector bij het bekende voortgang-motief te aanvaarden, willen we niet als vanzelf in de een ideologie-van-de-voortgang vervallen. Bij alle voortgang zal het kruis in de zin van "delen in zijn lijden" de geschiedenis blijven markeren, terwijl we naar de opstanding terug- en vooruitzien. Van dit blijvende kader kunnen we ons - God zij geloofd! - niet emanciperen.

B. De Heilige Geest en zijn werk

a. De geschiedenis van HdA. 2 wordt door de geschiedenis-theoloog B op een merkwaardige manier versubjectiveerd! De relevering van de feiten maakt plaats voor een stroom van uitdrukkingen als "...deden mensen de ervaring op..., ...herkenden zij..., ...constateerden zij..." (C. 28). Eigenlijk verstaan we dán al, dat aan de Heilige Geest geen eigen Persoonlijkheid zal worden toegeschreven!

b. We noemden reeds het diffuse karakter van B's spreken. De Geest is: "Gods actieve tegenwoordigheid", "God in zijn toewending", "de volstreekte verbondsoenheid van God en Jezus", "de band tussen beiden en tussen de Zoon en de zijnen". (C. 27; C. 30; C. 34). Enkele korte opmerkingen:

Als de Geest de band en de eenheid tussen Vader en Zoon is en als Hij - wat B niet zal tegenspreken! - gedurig als Persoon wordt voorgesteld - Mt. 28:19; HdA. 5:3; Ef. 4:30 - ,keert dan in feite niet terug het probleem van de persoonlijke vereniging van God en mens, dat in verband met de incarnatie zo onoverkomelijk bleek? Hoe komt het dat B er nu geen last meer van heeft?

Augustinus ziet ergens de Geest als "Amor" - "liefdeband". Maar bij hem wordt aan de Geest goddelijke persoonlijkheid toegekend. Bij B heeft de Geest niet een eigen persoonlijk karakter. Heeft de uitdrukking "Band tussen beiden dan nog betekenis?

Mijn conclusie na het lezen van B over dit onderwerp is deze: Of men belijdt de Heilige Geest als Persoon en God, of men kan het woord "Geest" missen, omdat het niet meer is dan een "chiffre" van de eenheid en ons brengt tot een tamelijk misleidend tautologiserend sproken!

